

Д.С. Бородай, А.С. Бородай, С.П. Бородай

Сумський національний аграрний університет, Україна

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЧАНСЬКОГО МОНАСТИРЯ У МІСТІ ПУТИВЛЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті визначено загальні історико-культурні аспекти, пов'язані з вивченням та збереженням історичної спадщини Сумщини, а саме визначних архітектурно-містобудівних об'єктів культурно-релігійного та оборонного призначення Північно-Східної України, зокрема архітектурного комплексу Мовчанського монастиря у м. Путивль. Проаналізовано ряд проведених на сьогоднішній час досліджень, які стосуються даного об'єкту. Визначено основні прийоми та засоби містобудівної та архітектурно-планувальної організації комплексу, проаналізовано його архітектурно-стилістичні особливості, перебудови та історичні нашарування. Окреслено основні напрямки історико-археологічних та реставраційних досліджень і проектних пропозицій щодо завершення процесу відновлення та реставрації архітектурного комплексу Мовчанського монастиря у м. Путивль.

Ключові слова пам'ятка архітектури, монастирський комплекс, сакральна архітектура, історико-культурна спадщина, реставрація, архітектурно-планувальна організація, архітектурна композиція.

Постановка проблеми

Враховуючи реалії сьогодення, надважливою проблемою є збереження культурної та архітектурної спадщини України. Особливої актуальності дана проблематика набуває в прифронтових регіонах країни, де будівлі зазнають значних руйнувань, зокрема, і пам'ятки архітектури та містобудування загальнонаціонального та місцевого значення. Тому важливою проблемою в контексті збереження архітектурної та культурної спадщини є виявлення та наукове обґрунтування архітектурних та історико-культурних особливостей таких об'єктів, розробка облікової документації та охоронних документів. Дана документація дає можливість визначити предмет охорони архітектурних об'єктів, зафіксувати їх актуальний стан на момент обстеження, визначити стан автентичності та виявити історичні нашарування. Дані дослідження є основою для розробки проектів реставрації і подальшого відновлення, в тому числі пошкоджених та зруйнованих об'єктів.

Одним з таких міст, що розташоване в прифронтовій зоні в структурі Конотопського району Сумської області є історичне місто Путивль. Путивль - одне із найдавніших міст України, перші згадки про яке відносяться до кінця V століття, є перлиною історико-культурної спадщини Сумщини. Це стародавнє місто, історія якого налічує більше тисячі років, сьогодні є невеличким містом Сумської області, що

розташований у мальовничій місцевості на високому правому березі річки Сейм.

В структурі даного міста розташовані пам'ятки архітектури загальнонаціонального значення, визначні об'єкти сакральної архітектури України, серед яких – церква Миколи Козацького та архітектурний ансамбль Спасо-Преображенського собору.

Одним з найвизначніших об'єктів міста, що також є пам'яткою загальнонаціонального значення (охоронний № 622) є архітектурний комплекс Мовчанського монастиря, розташований на південно-східній околиці Путивля.

Важливою проблемою є визначення історико-архітектурних особливостей даного монастирського комплексу та систематизація наукових досліджень визначеного об'єкту, який протягом століть зазнав значних перебудов під впливом різних стилістичних напрямів та історико-політичних процесів.

Методика дослідження

У статті використано методи літературного та порівняльного аналізу дослідницького матеріалу, критичних оцінок та описів щодо об'єкту дослідження. Проаналізовано ряд наукових робіт різних періодів XX – початку XXI століть, в яких були наведені і обґрунтовані висновки щодо історичних тенденцій розвитку Мовчанського монастиря та архітектурних напрямків у його розбудові та реконструкції. Ці дослідження стали теоретичною базою для розробки проектно-кошторисної документації на реставрацію комплексу Мовчанського монастиря, яка

розпочалася в 90-х роках XX століття і триває (з перервами) досі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Історія Мовчанського монастиря, яка налічує більше п'яти століть, є досить заплутаною і неоднозначною. Численні дослідники історичного розвитку монастиря - від моменту його заснування, становлення та реформації, наводили різні факти та докази щодо будівництва та функціонування тих чи інших об'єктів Мовчанського монастиря. Зокрема архімандрит монастиря Сосфен, у рукописі 1855 року «Краткая историческая записка о Путивльском монастыре» датували стіни й башти монастиря початком XVII ст., надбрамну дзвіницю - 1700 р., собор Різдва Богородиці - 1630-1636 рр. Ці відомості систематизував і вперше опублікував у своїй науковій праці у 1884 р. П. Преображенський [12]. На деякі відмінні особливості акцентував увагу історик-вчений Ю. Нельговський, котрий датував собор кінцем XVI - початком XVII ст. і помилково вважав його собором Фрола і Лавра, а не Пресвятої Богородиці. Дослідники радянської доби Ю. Нельговський, М. Цапенко і Г. Логвин, які займалися вивченням національної архітектурної спадщини, зокрема і Путивльського Мовчанського монастиря, не змогли диференціювати періоди розвитку цього комплексу та його об'єктів на декілька етапів (період початку XVII та початку XVIII століть), що остаточно визначилося та підтвердилось під час реставраційних робіт 1970-1980 років.

Новий свіжий струмінь у процес дослідження Мовчанського монастиря внесли сучасні українські вчені, дослідники архітектури Північно-Східної України. В. Вечерський та В. Трегубов, запропонувавши принципово інший підхід. У результаті своїх досліджень вони дійшли висновку, що собор із дзвіницею був зведений в один будівельний період початку XVII століття (1602–1604 роки). Дзвіниця, насамперед, мала оборонне призначення і спочатку виконувала функції фортечної надбрамної вежі, яка була частиною мурованого огороження комплексу.

Мета дослідження

Метою даного дослідження є систематизація наукової інформації та історико-архітектурних знань, сформованих внаслідок багаторічних досліджень, проведених вченими у XX – на початку XXI століття стосовно комплексу Мовчанського монастиря у Путивлі. Дана інформація є важливою для вивчення історичної та архітектурної спадщини нашого краю, а також для створення науково обґрунтованої системи базових знань з історії

архітектури Сіверщини та Слобожанщини, що сприятиме охороні і збереженню цієї спадщини.

Виклад основного матеріалу

Як і багато інших стародавніх фортець, Путивль відіграв важливу роль у захисті східних рубежів Древньокіївської держави та був сторожовим форпостом у цьому напрямку (рис. 1).

Архітектурна та природно-ландшафтна виразність міста і його околиць знайшла своє відображення у багатьох творах світової літератури та мистецтва. Путивль описаний в героїчному літописі «Слово о полку Ігоревім», історичних літературних творах світової літератури, а також зображений на полотнах таких художників як Микола Реріх і Петро Левченко. У місті знаходиться Державний історико-культурний заповідник. Путивль незмінно виконував роль прикордонного форпосту: спочатку Київської Русі проти половців, потім – Великого князівства Литовського та Руського проти Монгольської імперії, та Московії.

Найважливішою міською територією Путивля з точки зору історико-культурної цінності є вузька смуга схилів уздовж берегів річки Сейм, а також плато, що тягнеться від Коптевої гори на сході до Микільської гірки на заході. У центральній частині міста розміщено кілька кварталів із визначними пам'ятками [1]. У 1986 році в Путивлі було створено державний історико-культурний заповідник, який об'єднав пам'ятки архітектури та археології Сіверщини.

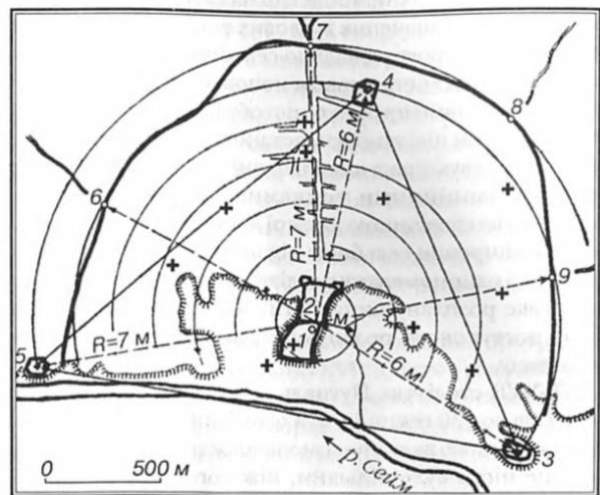

Рис.1. Схема розпланування Путивля на початку XVI століття: 1. Старий верхній город.

2. Новий земляний город.

3. Мовчанський монастир. 4. Святоду-хівський монастир. 5. Борисоглібський монастир. 6.

Конотопська "брама. 7. Новіордська брама.

8. Глухівська брама. 9. Рильська брама.

Одним із головних об'єктів заповідника є архітектурний комплекс Мовчанського монастиря, що знаходиться в південно-східній околиці міста на високому пагорбі правого корінного берега річки Сейм, за один кілометр від Городища. З трьох боків його оточують стрімкі схили, а з четвертого прохід, що раніше був укріплений глибоким ровом із мостом [1]. Комплекс гармонійно вписується в мальовничий епічний ландшафт із річкою, що вільно тече серед зелених лук, пагорбів, вкритих галями і дібровами.

Монастир розташований в структурі заповідної території, у регіональному ландшафтному парку «Сеймський» на правому березі долини річки Сейм, який являє собою високе плато, почленоване ярами та балками (рис.2).

Архітектурний комплекс Мовчанського монастиря включає наступні об'єкти: собор Різдва Пресвятої Богородиці, церкву Різдва Іоанна Хрестителя, Надбрамну дзвіницю, оборонний мур, настоятельський корпус, трапезну, зовнішній оборонний мур, корпуси келій.

Центральним елементом як оборонної системи, так і ансамблю архітектурної композиції, є величний собор Різдва Пресвятої Богородиці (рис. 4-6), відомий серед місцевих жителів як собор Білої Богородиці. Вежа була увінчана масивним кам'яним шатром, яке височіло над банею. Ця споруда є унікальним явищем в українській архітектурі, що не має аналогів. Деякі дослідники припускають, що собор міг бути частиною більшого давнього комплексу, наприклад, хрещатої п'ятидільної споруди. Інші ж вважають, що це пізніша прибудова до старовинної фортечної вежі, яка згодом була перетворена на вівтар. Також є сподівання, що ця пам'ятка архітектури стане ключовою ланкою до розуміння джерел і шляхів формування українського національного стилю в архітектурі XVII ст. Дійсно, композиція цієї споруди є унікальною. Вона двоповерхова і складається з трьох частин — собору, приділу та вівтаря, об'єднаних разом та оточених галереєю. Крапку в численних припущеннях щодо створення собору поставили дослідження, проведені в 1970-х роках архітектором-реставратором В.І. Трегубовим. З'ясувалося, що незвичний вигляд храму виник унаслідок перебудов на межі XVII–XVIII століть. Усі три складові — центральна частина, приділ, вівтар і перший ярус галереї — були зведені одночасно, приблизно в 1580-х роках. Первісно центральний четверик завершився "гіркою кокошників" із циліндричним підбанником і шоломоподібною банею. Подібне завершення мав приділ, тоді як вівтарна вежа була

увінчана масивним кам'яним шатром, яке височіло над банею.

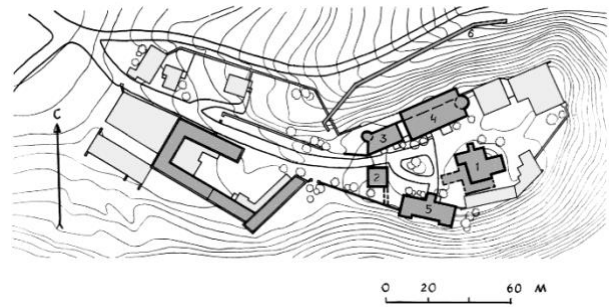

Рис.2. Схема генплану Мовчанського монастиря: 1 – собор Різдва Богородиці; 2 – надбрамна башта-дзвіниця; 3 – трапезна; 4 – церква Різдва Іоанна Предтечі; 5 – настоятельський корпус (консисторія); 6 – залишки зовнішнього оборонного муру

У XVII столітті територія монастиря, оточена оборонними стінами, мала шестикутну форму з периметром близько 300 метрів. З боку міста, на заході, розташовувалася надбрамна вежа. Стіни досягли висоти до 5,5 метрів і мали товщину від 2 до 4,5 метрів. Вхід укріплювали п'ять циліндричних башт діаметром 6–8 метрів, з яких частково збереглися дві нижні частини. Надбрамна вежа, яка мала чотиригранну форму, у 1700 році була перебудована на дзвіницю. Укріплення зберігали свій первісний вигляд до 1830-х років, коли їх почали демонтувати в процесі розширення монастиря. Згідно початкового задуму на першому будівельному етапі собор Різдва Богородиці мав бути збудований за типом московського храму на підкліті. Було демонтовано вінчання нави, головного й бічного вівтарів, а натомість надбудовано імпозантні восьмерики, завершені характерними українськими двоярусними банями, з «ковнірами» та маківками.

Рис.3. Загальний вигляд із заходу станом на 1604. Реконструкція і рисунок Вечерського В. В.

Рис.4. Західний фасад собору Різдва Богородиці.
Реконструкція станом на 1-й будівельний етап
1604р.

У своєму подальшому розвитку собор Різдва Богородиці був декілька разів перебудований і реконструйований, архітектурний образ собору зазнав суттєвих змін, а структура його була доповнена наявністю елементів бароко.

Відкрита галерея-гульбище слугувала входом на верхній рівень, але так як собор двоярусний, то на нього можна було потрапити тільки з тераси. Однак, в результаті глибокого аналізу, проведеного архітекторами і реставраторами в процесі обстежень та досліджень, було зроблено висновки, що в архітектурному рішенні цього храму є три особливі архітектурні риси, які є виключно характерними для нього:

- вітвар сформовано не у вигляді напівкруглої апсиди, а в об'ємі квадратної вежі;
- на третьому ярусі вітваря передбачена камера оборонного призначення з шатровим мурованим завершенням;
- перекриття підкліту нави виконано системою хрестових склепінь з опорним стовпом посередині.

Отже, за висновком багатьох дослідників, собор Різдва Богородиці Мовчанського монастиря у Путивлі, належить до рідкісного типу багатофункціональних культових споруд, які крім релігійного призначення виконували функцію об'єктів, пристосованих до оборони, які іноді

називають «церквами-фортецями». Архітектори і будівельники початку XVII століття, імена більшості з яких нам невідомі, не тільки створили гармонійну архітектурну композицію, а й вирішили важливе інженерно-оборонне завдання: з появою собору система фортифікації монастиря стала цілком завершеною, і він зробився важкоприступною для ворогів-загарбників фортецею.

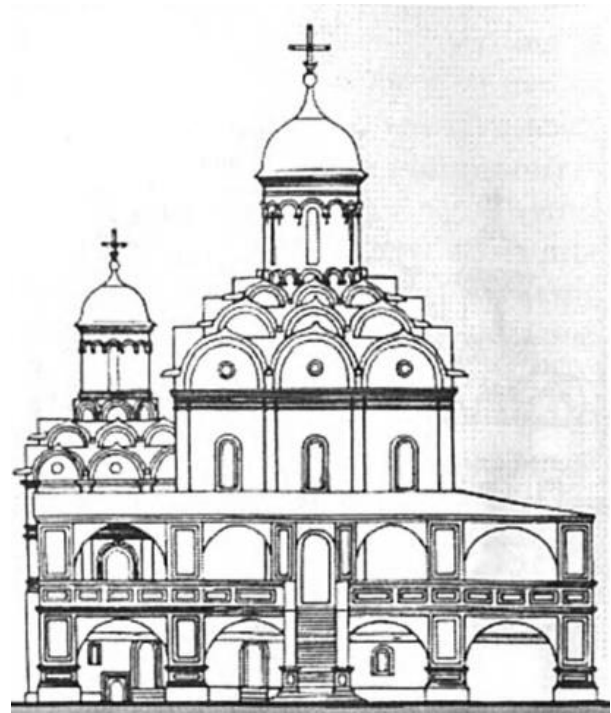

Рис.5. Західний фасад собору Різдва Богородиці.
Реконструкція станом на середину XVII ст.

Під час відбудови у 1630-1636 роках первісна відкрита галерея-гульбище була надбудована другим ярусом у вигляді відкритої аркади й накрита односкіпним дахом. Собор зазнав перебудов також і в 1666-1669 роках [2].

У кінці XVII – на початку XVIII століття, орієнтовно в межах 1700 року, тобто в період широкого поширення українського (козацького) бароко було демонтовано вінчання нави, головного й бічного вітварів, а натомість надбудовано імпозантні восьмерики, завершені характерними українськими двоярусними банями, з «ковнірами» та маківками. У цей період у стінах четвериків прорізували нові великі прямокутні вікна, оформлені притаманними для українського бароко деталями і елементами.

Характерною особливістю композиції собору Різдва Богородиці на зламі XVII–XVIII століть стала акцентована чітка вертикаль, завдяки якій висота собору досягла 35 метрів.

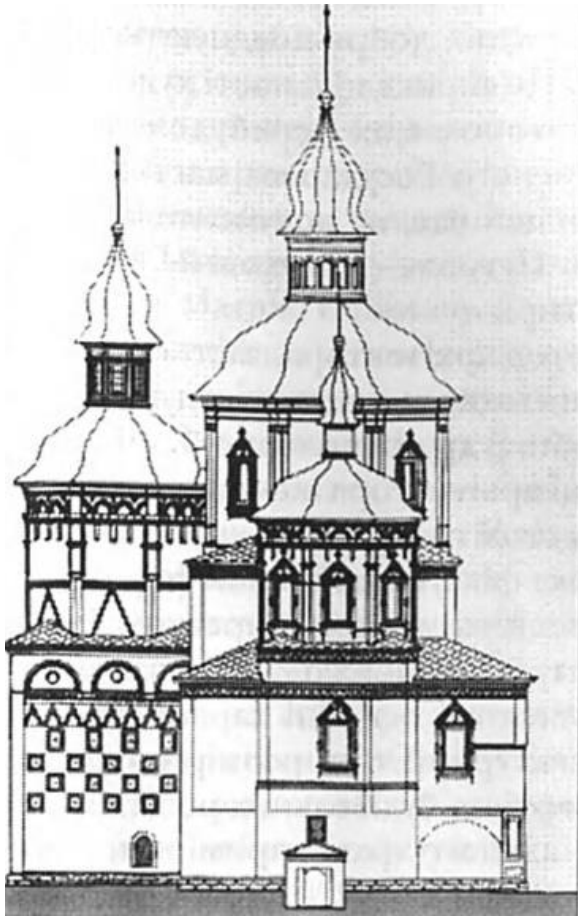

Рис.6. Північний фасад собору Різдва Богородиці
Кресленик інституту Укрпроектреставрація 1976 року

Вигідна локалізація собору і використані прийоми перетворило його на містобудівну доміканту загальнономіського значення[1].

У такій трансформації простежується вплив української національної архітектури, який пов'язаний з утворенням домікантних вертикальних членувань, кожне з яких сформоване як самостійна об'ємно-просторова одиниця загальної композиції храму.

Собор Мовчанського монастиря є складним і багатозначним за стилістикою архітектурним об'єктом. Враховуючи той факт, що у початковому вигляді об'ємно-просторова композиція собору включала елементи провінційної московської архітектури, однак, його структура у подальшому своєму розвитку яскраво відобразила вплив ознак української національної архітектури, які протягом XVII - початку XVIII століття стали активно проявлятися в архітектурі центральної та північно-східної України і навіть окремі стилістичні риси стали поступово проникати в архітектуру Московії.

Рис.7. Дзвіниця Мовчанського монастиря. Вигляд з заходу. Фото початку XX століття.

На північний захід від собору Різдва Богородиці розміщується надбрамна дзвіниця Мовчанського монастиря. Це багатоярусна висотна споруда, що має об'ємно-просторову структуру «восьмерик на четверику», завершена шатром із маківкою. Деякі дослідники, зокрема П. Преображенський зазначає, що «монастирська колокольна існує, по преданню, з 1700 років, побудована замість древньої вітхої колокольні» [12]. Однак ретельні дослідження, проведені реставраторами в 1980-х роках, виявили, що четверик і восьмерик були зведені в різні будівельні періоди. Особливості конструкції четверика збігаються з елементами оборонного муру, частина якого збереглася. Детальне дослідження споруди, проведене українськими реставраторами в 1980-х роках, встановило, що четверик і восьмерик належать до різних етапів будівництва. Особливості четверика представлені ідентичними до вигляду оборонного муру, частково збереженого з північного боку монастиря. Це підтверджується тим, що ці дані були підтверджені виконаними дослідженнями щодо подібності розмірів цегли, типом будівельного розчину та характером виконаного мурування.

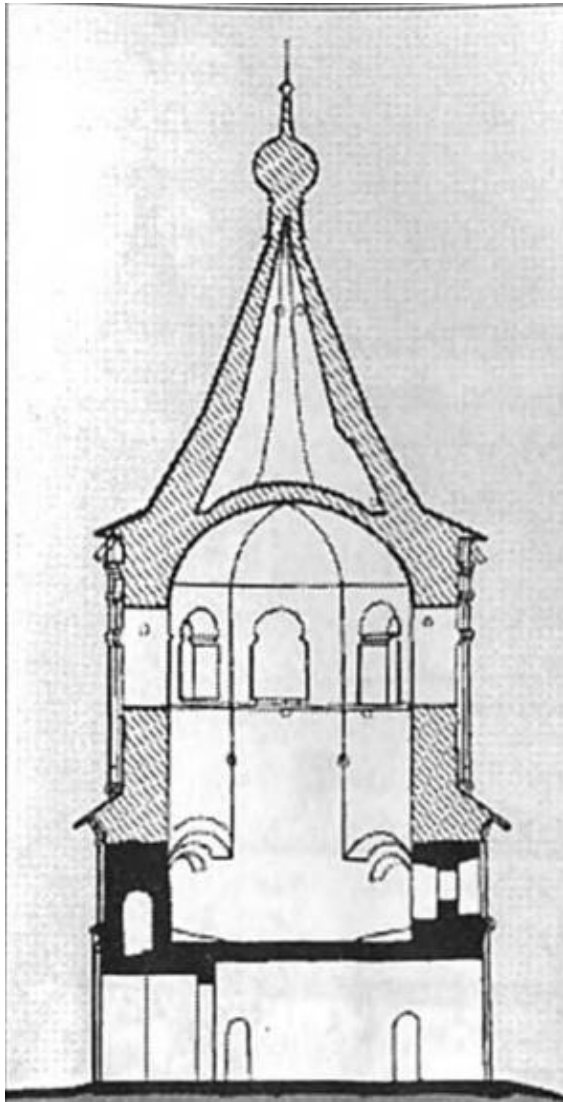

Рис.8. Дзвіниця Мовчанського монастиря.
Поздовжній розріз. Креслення В. Вечерського

У 1700 році дерев'яний наметовий дах надбрамної башти було розібрано й надбудовано високий восьмирік з арковими отворами дзвонів і шатром. Але детальне вивчення будівлі, здійснене реставраторами в 1980-ті роки, показало, що четверик і восьмирік належать різним будівельним періодам.

Будівельні особливості четверика ідентичні оборонному мурові, який частково зберіг тип будівельного розчину, характер мурування північного боку монастиря (збігаються розмір цегли, тип будівельного розчину, характер мурування) [1]. На південному фасаді четверика збереглася бійничка нижнього (підшовного) бою, пізніше закладена; до північної грані четверика прилягають залишки фортечного муру.

Тепла церква Різдва Іоана Предтечі замикає з півночі монастирське подвір'я і південним фасадом

орієнтована на собор. Храм був збудований в 1866-1869 роках у формах офіційного так званого русько-візантійського стилю [9]. Церква представляє собою тринавову будівлю з шістьма опорними стовпами тридільного нартексу та пониженого західного об'єму. Понижені об'єми зі східного та західного боку створюють загальну пірамідальну форму з домінуючим центральним ядром. Перекриття – циліндричні та хрестові склепіння, Оформлення фасадів виконано з використанням аркових вікон з архівольтами, зубчастих карнизів та декоративних колонок з неовізантійськими капітелями.

В 1981 році (до початку реставраційних робіт) було чітко видно наявність перев'язок між ними, що засвідчує одночасність їх побудови. У південній грані четверика також збереглися сліди прилягання муру. В товщі західної стіни четверика над проїздом зберігся хід у напрямку колишнього бойового майданчика фортечного муру. Зараз кінець цього ходу закладено цеглою, тож простежити його повністю не вдалося [4].

Висновки

В результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що комплекс Мовчанського монастиря у м. Путивлі належить до одного з небагатьох об'єктів національної культурної спадщини, який яскраво ілюструє те, як історичні реформації Північно-Східної України, так і архітектурні тенденції, їх течії та напрямки в архітектурі відбуваються, трансформуються у відповідності до тих історичних процесів, які з ними пов'язані. Слід відзначити, що величезна і масштабна робота істориків, краєзнавців, архітекторів, реставраторів у другій половині ХХ та на початку ХХІ століття дозволила отримати і систематизувати знання, на основі яких значною мірою вдалося відтворити цю чудову пам'ятку національної історії, культури та архітектури. Дослідження і аналіз, проведені науковцями історії та архітектури, дали змогу визначити основні тенденції і напрямки, які визначали розвиток архітектури та містобудування у регіоні, який історично відчував вплив різних стилів у мистецтві та архітектурі - українського, польського, литовського, московського.

Згідно історичних досліджень Путивль незмінно виконував роль прикордонного форпосту: спочатку Київської Русі проти половців, потім – Великого князівства Литовського та Руського проти Монгольської імперії, та Московії [10]. Звичайно, такі політичні обставини і спричиняли поширення і вплив того чи іншого стилю та напрямку в архітектурі цього прикордонного регіону, який досить часто переходив під вплив одного чи іншого державного утворення.

Відображення цих історичних реалій можна прослідкувати на процесі розвитку і трансформації Мовчанського монастиря у Путивлі. Це початкове формування головних об'єктів монастиря у кінці XVI ст. під впливом стилістичних особливостей московської архітектури, а також необхідності оборонних функцій обумовило початкові об'ємно-просторові рішення перших об'єктів монастиря, зокрема, собору Різдва Богородиці. У подальшому історичні події і пов'язані з ними процеси перебудови та реконструкції будівель і споруд монастиря визначали стилістичну направленість та зміну їх функціонального призначення. Так собор Різдва Богородиці неодноразово перебудовувався, набував рис різних стилів, а остання реконструкція на початку XXI ст. за рахунок форми куполів та глав надала собору стилістичних рис українського бароко. Дещо інші трансформації сталися з іншими об'єктами монастиря. Так церква Різдва Іоанна Предтечі була відбудована згідно проєкту реставрації після процесу більшовицької руйнації і варварської перебудови. За проєктом реставрації чітко простежуються намагання архітекторів-реставраторів повернути храму риси як давньоруської, так і грецької (афонської) архітектури.

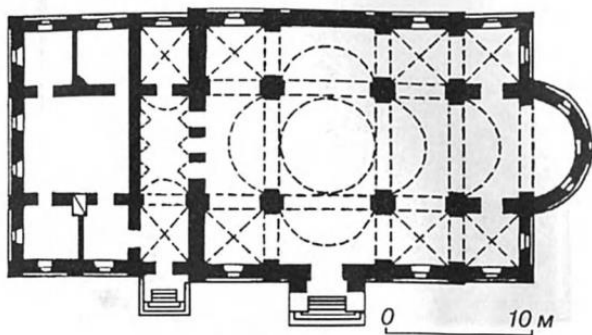

Рис.9. Церква Різдва Іоана Предтечі Мовчанського монастиря. План

Величезна робота по відновленню комплексу Мовчанського монастиря у Путивлі, проведена істориками, дослідниками, архітекторами-реставраторами у другій половині XX – на початку XXI століття, дозволила повернути до життя значну частину пам'яток архітектури монастиря і реанімувати його функціонування, як культурної установи. Реставраційні роботи проводились на основі глибоких комплексних досліджень, згідно розроблених проєктів реставрації, що дозволило в цілому відновити основну частину монастиря. Водночас східна частина комплексу, де розміщені проскурня, братський корпус знаходиться у занедбаному напівзруйнованому стані і потребує комплексної реставрації. Те ж саме стосується і оборонного муру з баштами, який раніше оточував усю територію монастиря, а зараз його рештки

фрагментарно залишилися тільки з північного боку. Важливим завданням в аспекті збереження архітектурної та культурної спадщини є ґрунтовні наукові дослідження архітектурних та історико-культурних особливостей таких об'єктів, розробка облікової документації та охоронних документів, ретельна та обґрунтована підготовка до проведення будь-яких реставраційних робіт.

Тому тривалий процес щодо реставрації та відновлення такої знакової пам'ятки історії, культури та архітектури Північно-Східної України як Мовчанський монастир у Путивлі повинен здійснюватись комплексно, науково обґрунтовано, щоб максимально коректно зберегти культурну спадщину нашого народу для майбутніх поколінь.

Література

1. Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: виявлення, дослідження, фіксація. Київ : Видавничий дім А.С.С., 2005. С. 470–488.
2. Вечерський В. Монастирі та храми Путивльщини. Київ : Техніка, 2007. С. 46–83.
3. Irving R., Mason J. *Conservation of Historic Religious Buildings*. London: Routledge, 2018. 320 p.
4. Чурочкін О.А. прот. Церква Різдва Іоанна Предтечі в Путивльському Молченському монастирі. // Сіверщина в історії України - вип. 12 - 2019. – С. 34-39.
5. Johnson S., Brown M. *Adaptive Reuse of Religious Buildings: A Sustainable Approach* // *Journal of Architectural Conservation*. 2022 Vol. 28, № 1. P.45–67.
6. Wei L *Preserving the Spirit of Place: Restoring Religious Buildings in Asia*. Beijing: China Architectural Press, . 2021 298 p.
7. Rossi L.,Fernanda M. *Restoration Strategies for Religious Heritage in the Mediterranean Region*. Rome: Sapienza University Press, 2022. 312 p.
8. Kingston J., Miller S. *The Conservation of Sacred Sites: Assessing Significance and Intervention Approaches*. *Journal of Architectural Conservation*. Vol. 27, No. 2. 2021. P. 89–105.
9. Вечерський В.. Спадщина містобудування України-2. Теорія і практика історико-містобудівних пам'яток охоронних досліджень населених місць. // Вид. Головкивархітектура - 2003. - С. 314-330
10. Вечерський В. Українські монастирі. Київ : Наш час, 2008. С. 229–246.
11. Schmidt A., Kraus P. *Challenges in the Restoration of Religious Heritage Sites*. *Heritage Science*. № 7(4)/ 2019. P.112–130.
12. Преображенский П. Путивльський Молченський Печерський монастирь Курської губернии.. Типография И. Ефимова - 1884. – 34с..

References

1. Vechersky V. (2005) Monuments of architecture and urban planning of the Left Bank of Ukraine: discovery, research, fixation. Kyiv: A.S.S. Publishing House, 470–488
2. Vechersky V. (2007) Monasteries and churches of the Putivl district. Kyiv: Technika, 46–83.
3. Irving R., Mason J. (2018) *Conservation of Historic Religious Buildings*. London: Routledge, 320 p.
4. Churochkin O.A. (2019) Prot. Church of the Nativity of John the Baptist in the Putivlsky Molchensky Monastery. // *Severshchyna in the history of Ukraine* - vol. 12 34-39

5. Johnson S., Brown M. (2022) Adaptive Reuse of Religious Buildings: A Sustainable Approach // Journal of Architectural Conservation. Vol. 28, № 1. 45–67.
6. Wei L. (2021) Preserving the Spirit of Place: Restoring Religious Buildings in Asia. Beijing: China Architectural Press, 298 p.
7. Rossi L., Fernanda M. (2022) Restoration Strategies for Religious Heritage in the Mediterranean Region. Rome: Sapienza University Press, 312 p.
8. Kingston J., Miller S. (2021) The Conservation of Sacred Sites: Assessing Significance and Intervention Approaches // Journal of Architectural Conservation. Vol. 27, No. 2. 89–105.
9. Vechersky V. (2003) Heritage of urban planning of Ukraine: Theory and practice of historical and urban-planning monument preservation studies of inhabited places. // Edition Holovkyiarchitecture. P.314-330
10. Vechersky V. (2008) Ukrainian monasteries. Kyiv: Our Time. 229–246.
- Vechersky V. (2001) Medieval fortifications of Putivl. Sights of Ukraine, history and culture. - No. 1-2. 21-29.
11. Schmidt A., Kraus P. (2019) Challenges in the Restoration of Religious Heritage Sites. Heritage Science. № 7(4). 112–130.
12. Preobrazhensky P. (1884) Putivsky Molchensky Pechersky Monastery of Kursk province. Printing house of I. Efimov - 1884. – 34 p.

Автор: БОРОДАЙ Дмитро Сергійович
кандидат архітектури, доцент, завідувач кафедри
архітектури та інженерних вишукувань,
Сумський національний аграрний університет.

Dmytro BORODAI
PhD, Associate Professor, Head of the Department of
Architecture and Surveying Engineering
Sumy National Agrarian University
E-mail - dmytro.borodai@snau.edu.ua,
ID ORCID: [0000-0002-0771-9769](https://orcid.org/0000-0002-0771-9769)

Автор: БОРОДАЙ Артем Сергійович
кандидат архітектури, доцент кафедри
архітектури та інженерних вишукувань,
Сумський національний аграрний університет.
Artem BORODAI
PhD, Associate Professor, Department of
Architecture and Surveying Engineering
Sumy National Agrarian University
E-mail - artem.borodai@snau.edu.ua,
ID ORCID: [0000-0003-4221-0332](https://orcid.org/0000-0003-4221-0332)

Автор: БОРОДАЙ Сергій Петрович,
старший викладач кафедри
архітектури та інженерних вишукувань,
Сумський національний аграрний університет.
Serhii BORODAI
Senior Lecturer, Department of Architecture
and Surveying Engineering
Sumy National Agrarian University
E-mail - sergii.borodai@snau.edu.ua,
ID ORCID: [0000-0003-1281-7766](https://orcid.org/0000-0003-1281-7766)

HISTORICAL AND ARCHITECTURAL FEATURES OF THE MOVCHAN MONASTERY IN THE TOWN OF PUTYVL, SUMY REGION

D.Borodai, A.Borodai, S.Borodai

Sumy National Agrarian University, Ukraine

The article is devoted to the consideration of historical and national-cultural traditions, characteristic of monuments of religious architecture of North-Eastern Ukraine, using the example of the Movchan Monastery in the town of Putivl, Sumy Region. The experience of many years of historical and architectural research, as well as a complex of restoration and restoration works, which were carried out in the monastery over many centuries, from the time of its foundation to the beginning of the 21st century, is summarized. The results of many years of research by Ukrainian scientists V. Vecherskyi, V. Tregubov, Yu. Nelgovsky and others, based on whose works the main principles of the restoration of the monastery complex were formed.

The article examines the architectural and town-planning development of the Movchan monastery in relation to the stormy historical events that took place in the 17th - 18th centuries. The history of the monastery is connected with the names of a number of famous historical and religious figures, such as Antioch Patriarch Macarius, his son Paul of Aleppo, Abbot Paphnutius and others.

From the end of 1604 until the middle of 1605 The Movchan Monastery was the residence of Lzhedmitry I, the famous Russian impostor king.

Monastyr'ska mountain is pierced by caves and underground passageways, which have not been sufficiently studied until now, and their origin remains a subject of debate among historians and archaeologists. Some of them were dug at the same time as the defensive monastery was built, and they served as protective structures and shelters during military operations.

The main building of the monastery - the Cathedral of the Nativity of the Most Holy Theotokos belongs to a peculiar type of religious buildings, which, in addition to religious, have defensive and public functions, so researchers often call them "temple-fortress".

Today, the Movchan Monastery in Putivla is an architectural monument of national importance, which is protected by the state.

Keywords: monastery complex, historical and cultural heritage, restoration of monuments, functional